

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abdullaev Ulugʻbek Saydanovich</i> OʻRTA ASRLAR YOZMA MANBALARIDAGI ETNIK NOMLAR	10-14
<i>Shukurillayev Yunus Asrorovich</i> BUXORO AMIRLIGIDA CHEGARALARNI QOʻRIQLASH, QOROVULLIKNI OʻTASH VA XAVFSIZLIKNI TAʼMINLASH MASALALARI TAHLILI	15-19
<i>Рахманкулова Адолат Хушбаковна</i> ИСТОРИЯ ГРЕЧЕСКОЙ ДИАСПОРЫ УЗБЕКИСТАНА: СПЕЦПЕРЕСЕЛЕНЦЫ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЭМИГРАНТЫ	20-25
<i>Xusanov Xabibullo Hakimovich</i> OʻZBEKISTON MILLATLARARO MUNOSABATLARIDAGI ZIDDIYATLI VAZIYAT VA MILLIY MADANIY MARKAZLARNING TASHKIL QILINISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI	26-30
<i>Toshov Kamoliddin, Xurramova Sabrina Abdurashidovna</i> THE PROBLEM OF CHILD NEGLECT DURING THE SECOND WORLD WAR	31-38
<i>Atamuratova Dilafruz Rashidovna</i> THE FORMATION OF THE PRESS OF THE KhPSR AND THE ESSENCE OF SOCIAL PROBLEMS IN IT.....	39-42
<i>Nazirov Baxtiyor, Moʻminov Nodirbek Botir oʻgʻli</i> IMOMQULIXON DAVRI ASHTARXONIYLAR DAVLATINING IJTIMOIY-IQTISODIY VA HARBIY-SIYOSIY HAYOTI	43-48

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Исламутдинов Вадим</i> СОСТОЯНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ СНИЖЕНИЯ БЕДНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	49-54
<i>Melibaeva Gulxon Nazrullayevna</i> BENCHMARKING KICHIK INNOVATION BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA SAMARALI VOSITASI SIFATIDA.....	55-65
<i>Ульмас Ибрагимов</i> ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ МОДЕЛИ МАЛОГО БИЗНЕСА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	66-75

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Salomova Hakima Yusupovna</i> MEʼYOR KATEGORIYASINING BIOSFERANI ASRASHDAGI AMALIY AHAMIYATI	76-83
<i>Djumanioyozova Dilfuza, Ibraximova Dilorom</i> YURIDIK TAʼLIM VA YURIDIK KLINIKA FAOLIYATIDA AXLOQIY TARBIYA.....	84-90
<i>Djoʻraev Anvar Muxamadiyevich</i> IJTIMOIY BILISH DARAJALARINING MEZONLARI	91-96

<i>Каримова Гулчехра Самадовна</i> ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ЗАДЕРЖКИ ПОЛОВОГО РАЗВИТИЯ У ПОДРОСТКОВ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ СИНТЕЗ МЕДИЦИНСКИХ ДАННЫХ И АНТРОПОЛОГО- ЭТИЧЕСКИХ.....	97-101
<i>Гайбуллаев Жавлон Шавкатович</i> ДЫХАНИЕ КАК ЗЕРКАЛО ДЕТСТВА: ФИЛОСОФСКИЙ ВЗГЛЯД НА РЕЦИДИВИРУЮЩИЕ РЕСПИРАТОРНЫЕ ИНФЕКЦИИ.....	102-105
<i>Yusupaliyev Orzimurod Odilovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARNING AHAMIYATI.....	106-110
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> O'ZBEKISTONDA OILAVIY BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI.....	111-116
<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> TEXNIK TARAQQIYOT AXLOQIY-STRATEGIK RESURS SIFATIDA.....	117-120
<i>Yarashov Sarvar Norqul o'g'li</i> SHAXSNING SHAKLLANISHIGA AXLOQIY IDEALLAR VA JAMIYATDA MAVJUD QADRIYATLARNING TA'SIRI	121-125
<i>Shokirov Toxirjon, Maxmudov Shoxrux</i> ZARDUSHTIYLIK DININING VUJUDGA KELISHI VA UNDA MADANIYAT VA SAN'AT FALSAFASI	126-130
<i>Ахмедова Дилбар, Шавкатова Ширин</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ В МИКРОМИРЕ: ФИЛОСОФСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ДИСБИОЗЕ И АЛЛЕРГИИ У МЛАДЕНЦЕВ.....	131-135
<i>Kurbanbaeva Ulbosin Jumag'aliyevna</i> EKOLOGIK TARBIYANING GUMANISTIK MOHIYATI.....	136-139
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Muqumova Dilafruz</i> IRFONIY SAYRU SULUKNING JA'FAR MUHAMMAD TERMIZIY SHE'RIYATIDAGI MODERNISTIK TASVIRI VA TALQINI.....	140-147
<i>Xo'jamqulov Anvar, Tog'ayeva Shoxnoza</i> TAXAYYUL OLAMI TAHLILLARI.....	148-159
<i>Murodova Iroda, Khamidov Tokhirjon</i> ANALYSIS OF THE LINGUOCOGNITIVE ASPECT OF THE SEMANTICS OF METAPHORICAL INNOVATIONS	160-163
<i>Mamatova Feruza Maxammadovna</i> FENOMENOLOGIYA, FENOMEN VA ULARNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI	164-168
<i>Burxonova Gulmira Olimjon qizi</i> TURLI TIZIMLI TILLARDA SOTSIOMADANIY BIRLIKLAR SHAKLLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA TASNIFI	169-172
<i>Berdikulova Shaxnoza, Ruzmatova Gulnara</i> BOG'LOVCHILAR VA TINISH BELGILARINING PRAGMATIK KUCHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	173-177
<i>Musurmonova Barchinoy Hasan qizi</i> FORS MATNSHUNOSLIGI TARAQQIYOTINING TARIXIY ILDIZLARI.....	178-182

<i>Яркулова Фотима Усмановна</i> ОДНОРОДНЫЕ ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЙ.....	183-186
<i>Jo'raqulova Rayhon Xolboyevna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA LEKSIK BIRLIKLAR OBRAZ VA RAMZLARNI YUZAGA KELTIRUVCHI VOSITALAR.....	187-190
<i>Musoeva Hayitgul Urokovna</i> THE LINGUO-STYLISTIC ANALYSIS OF THE WORD "HEART" IN ENGLISH LANGUAGE BASED ON THE NOVEL "PRIDE AND PREJUDICE".....	191-195
<i>Yuldasheva Kamola</i> SINXRON TARJIMA JARAYONIDA QO'LLANILADIGAN PSIXOFIZIOLOGIK STRATEGIYALAR.....	196-202
<i>Matkarimova Malika Oybek qizi</i> HOW TO TEACH ENGLISH USING SIMPLE SCIENCE EXPERIMENTS.....	203-206
<i>Kamola Hatamova</i> HUIJATCHILIK TARAQQIYOTINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	207-210

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Uralov Sharof Urazaliyevich</i> PROBATSIIYA INSPEKTORLARIGA MA'MURIY BAYONNOMA TUZISH VAKOLATINI BERISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI	211-216
<i>Mamatmurodov Farrux</i> METHODS OF RESOLVING DISPUTES ARISING FROM ISLAMIC FINANCE SERVICES. INTERNATIONAL EXPERIENCE	217-222
<i>Муталипова Лола Фархадовна</i> СМАРТ-КОНТРАКТЫ И БЛОКЧЕЙН: ВЫЗОВЫ ДЛЯ ДОГОВОРНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	223-234
<i>Нормуродова Азиза Азимжон кизи</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ .	235-241
<i>Abdullayeva Parvina Baxrilloyevna</i> RAQAMLI PLATFORMALARDAGI BANDLIKNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH	242-246

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Ismaylov Azerbay Saparniyazovich</i> RAQAMI IQTISODIYOT SHAROITIDA QORAQALPOQ XALQ AN'ANALARIDAGI MAVJUD PEDAGOGIK USULLAR TRANSFORMATSIYASI.....	247-252
<i>Namozova Dilorom Tursunovna</i> MUSIQA TA'LIMIDA TALABALARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MOHIYATI	253-261
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПРЕОДОЛЕНИИ АГРЕССИИ И ОТЧУЖДЕНИЯ СРЕДИ ШКОЛЬНИКОВ	262-266
<i>Gaziev Baxromjon Valievich</i> OT SPORTIDA MALAKALI CHAVANDOZLARNI TAYYORLASH MUAMMOLARI	267-273

<i>Toshtemirova Mohichehra G'olibjon qizi</i> DIZAYN TA'LIMINING XALQARO TAJRIBASI: O'QUV DASTURLARI VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR TAHLILI.....	274-279
<i>Rakhmonova Dilnura Saidovna</i> TEXNIK OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING KREATIV FIKRLASHINI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI: AMALIYOT VA TAJRIBA.....	280-286
<i>Yakubova Barno Baxtiyorovna</i> MUSTAQIL VA IJODIY ISHLASH FAOLIYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH.....	287-290
<i>Rixsiboyev Behzod Alisherovich</i> IJTIMOIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA MADANIY PLYURALIZMNING O'RNI	291-295
<i>Islamova Moxichexra Bekmurzayevna</i> TALABLARNI TANQIDIY FIKRLASHGA UNDOVCHI O'QITUVCHI STRATEGIYALARI	296-301

Received: 2 June 2025
Accepted: 15 June 2025
Published: 30 June 2025

Article / Original Paper

THE UNIQUE CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATION OF SOCIOCULTURAL UNITS FORMATION IN VARIOUS SYSTEMIC LANGUAGES

Burkhonova Gulmira Olimjonovna

Lecturer at the Namangan State Institute of Foreign Languages

E-mail: burxonovagulmira795@gmail.com

Abstract. This article discusses the unique formation and classification of sociocultural units in different systemic languages. Language is a fundamental and crucial form of communication, directly reflecting the social structure and culture of society. Each language, in turn, shapes its own socioculture, which is formed based on social groups, cultural values, and historical processes. This article is dedicated to the analysis of various systemic languages, their roles in social and cultural processes, and their formation within the linguistic system. The classification of sociocultural units, including aspects such as the functions of language, differences between social strata, cultural values, and language changes, is also presented. Furthermore, the article helps to understand the interaction between language and society.

Keywords: ethnic groups, social class, genders, cultural values, sociocultural units, linguistic community.

TURLI TIZIMLI TILLARDA SOTSIOMADANIY BIRLIKLAR SHAKLLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA TASNIFI

Burxonova Gulmira Olimjon qizi

Namangan davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turli tizimli tillardagi sotsiomadaniy birliklarning o'ziga xos yasalishi va tasnifi haqida so'z boradi. Til – kommunikatsiyaning asosiy va muhim shakli bo'lib, bevosita jamiyatdagi ijtimoiy tuzilma va madaniyatni aks ettiruvchi asosiy elementdir. Zero, har bir til o'ziga xos sotsiomadaniyatni shakllantiradi va bu o'z navbatida ijtimoiy guruhlarining, madaniy qadriyatlar va tarixiy jarayonlari asosida shakllanadi. Bu maqola turli tizimli tillar, ularning ijtimoiy-madaniy jarayonlardagi roli, va ularning til tizimida shakllanishi kabi jarayonlarni tizimlilikiga bag'ishlangan. Maqolada sotsiomadaniy birliklarning tasnifi ya'ni tilning funksiyalari, ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farqlari, madaniy qiymatlar va til o'zgarishlari kabi jihatlari ham taqdim etiladi. Shuningdek maqola orqali til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tushunishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: etnik guruhlar, ijtimoiy sinf, genderlar, madaniy qadriyatlar, sotsiomadaniy birliklar, lisoniy hamjamiyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI5Y2025N28>

Kirish. Sotsiomadaniy birliklar (yoki madaniy-belgilovchi birliklar) har bir til va madaniyatda ijtimoiy hayot, tarix, urf-odat, an'ana, axloq va diniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan leksik birliklar hisoblanadi. Ular tilda faqat semantik vazifani emas, balki milliy-madaniy xotiraning aks etuvchisi sifatida ham xizmat qiladi. Turli tipdagi tillarda ushbu birliklarning shakllanishi, ifodalanishi va ishlatilishi o'ziga xos fonologik, morfologik va pragmatik xususiyatlarga ega.

Sotsiomadaniy birliklar — jamiyatdagi ma'lum bir qatlam yoki guruhning madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiruvchi til, madaniyat, ijtimoiy guruhlar va ularning o'zaro

aloqalarini o'zida jamlagan birlikdir. Sotsiomadaniy birliklar til orqali jamiyatdagi qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, ijtimoiy rollar va turli ijtimoiy guruhlariga xos elementlarni ifodalaydi. Zero, sotsiomadaniy birlik tilning jamiyat va madaniyat bilan aloqasini ko'rsatadi. Chunki, har bir jamiyatning o'z til ifodasi, klassifikatsiyasi, iboralari mavjudki, har bir ijtimoiy guruh yoki madaniyat vakillariga o'zi tushunadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ushbu tadqiqotning maqsadi turli tizimli tillarda sotsiomadaniy birliklarning shakllanish jarayonlarini, ularning madaniy va ijtimoiy kontekstga bog'liqligini tahlil qilish va taqqoslamali, deskriptiv, lingvistik tahlil, va sotsiolingvistik yondashuv usullari asosida tahlillar olib borishdan iboratdir. Jumladan,

Diskurs tahlili: Kasblar, gender va ijtimoiy maqomga bog'liq leksik birliklarning o'zaro tahlili bo'lib, 2 tilda o'zbek va ingliz tillaridagi shakllari solishtirilgan.

Lingvistik tahlil: Sotsiomadaniy birliklarning morfologik va sintaktik xususiyatlarini o'rganish hamda til oilalaridagi farqlarni aniqlash.

Etimologik tahlil: Sotsiomadaniy birliklarning kelib chiqishini va ularning semantik o'zgarishlarini o'rganish.[1]

Muhokama va natijalar. Turli tizimli tillarda sotsiomadaniy birliklar shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari bo'lib ular quyidagilardan iborat:

Tizimli farqlar: har bir til o'ziga xos grammatik tizimga egadir va bu tilni shakllantirish va ijtimoiy aloqalarni aks ettirishda turli farqlarga olib keladi. Buni ayrim tillarda gaplarning rasmiylik va norasmiylik ifodasi orqali aks ettiradi. Misol uchun "Brat/Opachka!" kabi o'zbek tilidagi so'zlar norasmiy nutq uchun qo'llaniladi. Boshqa tillarda, xususan, ingliz tilida rasmiy murojaat "Sir", "madam", "Dear Professor Smith" kabi ifodalar bilan beriladi.[1]

Madaniy omillar: Madaniyatdagi qadriyatlar, ijtimoiy an'analar va urf-odatlar asosida til orqali aks etadi. Masalan, ayrim madaniyatlarda katta yoshdagilarga hurmat ko'rsatishning alohida so'z birikmalari orqali ifodalanishi mumkin, boshqalarda esa bunday so'zlar mavjud emas. Masalan, "Dadamlar kinoga ketdilar." Ushbu gapdagi "dadamlar" ko'plikni emas, balki otaga nisbatan kuchli hurmatni ifodalash uchun qo'llanilgan. Zero, o'zbek tilida -lar qo'shimchasi bilan nafaqat ko'plik balki hurmat ma'nosi ham shu kabi o'rinlarda ifoda etiladi. Aksincha ingliz madaniyatida, hurmat ifodasini ifodalovchi maxsus so'zlar bor ya'ni "dear", "Sir", "Madam" kabi.

Gender farqlari - jamiyatdagi har bir jins vakilining o'z so'z ifodasi bo'lib, o'sha guruh vakillariga tushunarli bo'lgan birliklar orqali ifodalanadi. Ba'zi tillarda gender neytralikka intilish kuchli, boshqalarida esa gender an'anaviy tasniflangan. "Ingliz tili gender neytral terminlarga o'tishni boshlagan: "fireman" → "firefighter", "chairman" → "chairperson". O'zbek tili esa hana ko'plab kasblarni erkak jinsida umumlashtiradi: "muallim"(erkak), lekin ayollar uchun ham ishlatiladi."[2]

Aytish mumkinki ingliz tili gender neytral kasb nomlariga o'tmoqda, o'zbek tilida esa erkak shakllar umumiy tushuncha sifatida ishlatilmoqda. Umuman olganda sotsiomadaniyat lisoniy hamjamiyatda o'z ifodasini topadi. Lisoniy hamjamiyat deganda, katta bir davlatdan tortib, kichik ijtimoiy guruhlar (oilalar, sport guruhlari)ga kiruvchi turli miqdordagi individlar majmuyini tushunish mumkin. Bunday holatlarda ajratish mezonini ijtimoiy jamoa va doimiy kommunikativ aloqalarning mavjudligi bo'lishi lozim. Muayyan lisoniy hamjamiyatda qo'llaniladigan, funksional jihatdan bir-birini to'ldiradigan, o'zaro aloqada bo'lgan kodlar yoki subkodlar majmui ijtimoiy-kommunikativ tizimni tashkil qiladi. Ushbu lisoniy hamjamiyatlarda

qo'llaniladigan muloqot vositalari mavjud.[7] Ispaniya Salaman universiteti professori "Tilda viloyatlardagi dialektlardan tashqari, mazkur viloyatlarda yashovchilarning yoshi, mol-mulki bilan bog'liq ayrim shakllar ham mavjud." deb e'tirof etgan va quyidagicha klassifikatsiya qilgan. Jumladan: 1. Qishloq aholisi, 2. Shaharliklar, Avom xalq 3. Saroy ahli, 4. Saroy ahli, 5. Tarixchi olimlar, 6. Din arboblari, 7. Qariyalar 8. Erkaklar, 9. Ayollar, 10. Zodagonlar, 11. Bolalar. [3]

Bundan tashqari kommunikatsiyada qatnashayotgan ishtirokchilar turli omillarga ko'ra lisoniy hamjamiyatlarga birlashadilar va shu omillar asosida lisoniy hamjamiyatlar guruhlanadi.

Hudud omili (dialektal lisoniy hamjamiyatlar). Agar buni bir davlat misolida qarasak har bir hududning o'z shevasi bor. Masalan, potos (Qo'qon shahrida) – to'zg'igan degan ma'noga ega.

Yosh omili (yosh omiliga ko'ra so'zlovchilar ya'ni bolalar, yoshlar, keksalar lisoniy hamjamiyati).

Gender (jins) omili (ayollar va erkaklar lisoniy hamjamiyati).

Professional omil (sohaviy lisoniy hamjamiyatlar (filologlar, matematiklar, sportchilar, aktyorlar lisoniy hamjamiyatlari).

Qiziqish omili (pazandalar turfa fan klublari, yo'nalishli bloglar).

Ijtimoiy omil (oila lisoniy hamjamiyati)[4]

Tahlil davomida 2 xil til tizimidagi sotsiomadaniy birliklarning asosiy shakllanish mexanizmlari aniqlandi. Ular agglutinativ tillar va flektiv tillar bo'lib, natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida so'z shakllari deyarli o'zgarmaydi, O'zbek tili misolida ko'rib chiqsak, sotsiomadaniy birliklarning shakllanishi affiksatsiya orqali amalga oshadi va gender bo'yicha tahlil qilsak neytral so'zlar ko'proq o'zbek tilida foydalanilsa, asosan gender farqlari ingliz tilida aks etadi.

**1-jadval. Ingliz va o'zbek tillaridagi sotsiomadaniy birliklarning
asosiy shakllanish mexanizmlari**

Til tizimi	Shakllanish usuli	Gender farqlari	Ijtimoiy maqom ifodasi
O'zbek (Turkiy-agglutinatív tillar oilasi)	Asosan affiksalar yordamida shakllanadi, masalan, «-chi», «-lik», «-kor» qo'shimchalari (o'qituvchi, rahbarlik, tillakor)	Gender neytral birliklar ko'p. Masalan, doctor, o'qituvchi, tadbirkor. Faqat ayrim kasblarda ayollarga xos shakllar mavjud (shoira, aktrisa).	Ijtimoiy maqom «domla», «ustoz», «janob», «xonim» kabi so'zlar orqali ifodalanadi yoki kasb nomi orqali bildiriladi (Shifokor Mirzo, Ustoz Hasan).
Ingliz (German-flektiv tillar oilasi)	Mustaqil so'z shakllari va qo'shimchalar yordamida hosil bo'ladi. Masalan, kasblar uchun «-er» yoki «-or» qo'shimchalari ishlatiladi (teacher, actor).	Policeman-politsiyachi(erkak) Policewoman-politsiyachi (ayol) Waiter-afitsant Waiterss – afitsanka (ayol). “So'nggi yillarda gender neytralikka o'tish kuzatilmoqda: «actor» ham erkak, ham ayolga nisbatan ishlatilishi mumkin, «fireman» o'rniga «firefighter» kabilar qo'llanadi”[5]	Ijtimoiy maqom va hurmat «Mr.», «Ms.», «Dr.» kabi so'zlar yoki lavozim nomi orqali bildiriladi (President, Professor”.

Xulosa. Sotsiomadaniy birliklar har bir tilda turlicha shakllanadi, bu ularning grammatik tuzilishi va madaniy konteksti bilan bog'liq. Gender farqlari ham global miqyosda o'zgarib bormoqda, lekin har bir til va jamiyat bu o'zgarishlarni turlicha qabul qiladi. Umuman olganda turli tizimli tillarda sotsiomadaniy birliklar turlicha bo'lib ularning o'zaro farqli va o'xshash jihatlari o'rganilishga hali hamon muhtoj. Zero, til bepoyon tushunchadir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Asqarova M. O'zbek tilshunosligi asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
2. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. Routledge. 2013.
3. Madvaliyev M. Sotsiolingvistika va madaniyatlararo kommunikatsiya. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.
4. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books. 2000.
5. Wardhaugh R., & Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell. 2014.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).